

Temný Tereziín

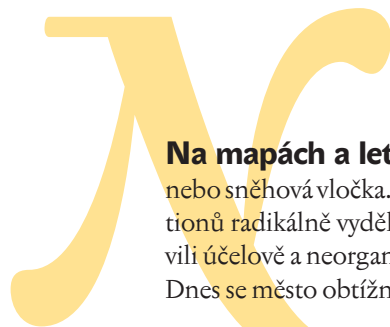
Bývalá vojenská pevnost si zvyká na civil

REVOLUČNÍ

a hledá novou perspektivu

V rovných a širokých ulicích se nikdo neztratí

Na mapách a leteckých snímcích vypadá Terezín jako vybroušený diamant nebo sněhová vločka. Fortifikační systém s mohutnými valy a ostrými hroty ravelinů a bastionů radikálně vyděluje území pevnosti z okolní krajiny. Festung Theresienstadt postavili účelově a neorganicky na místě výhodném z hlediska vojenských strategických plánů. Dnes se město obtížně vyrovnává s vojenským dědictvím a temnou historií během války.

Tady nic není, copak to nevidíte?!

Ostraha a údržba zeleně. Jinou práci tu nenajdete.

Pyšná pevnost na řece Ohři

„Josef II., rozmnožitel říše, otec vlasti, položil 10. října 1780 základní kámen k tomuto věčnému dílu...“ Deska u základního kamene pyšně informuje o založení vojenské pevnosti. Říše se přitom neroz množovala, ale zmenšovala, protože expanzivní Prusové zabrali Slezsko. Ztrátu dalšího ekonomicky významného území si Habsburkové nemohli dovolit. Proto postavili v severní části monarchie dva opěrné body – Terezín a Josefov.

Terezín vybudovali za pouhých 11 let v mokřadech nedaleko soutoku Labe a Ohře. Složitý pevnostní komplex s dvojitým obranným kruhem a minovým a zavodňovacím systémem byl odolný proti dělostřelecké palbě a jen těžce dobytelný. Obraně podřídili také urbanismus vnitřního města. Šachovnicový systém rovných ulic umožňoval rychlé přesuny vojska a dělostřelectva. C. K. vojenská kancelář vyžadovala odolné stropy s klenbou i u civilních budov a stavby nesměly přesahovat výšku vnitřního valu.

„Architektonická jednotvárnost pevnostního města, postaveného v krátkém časovém období, se nápadně lišila od pestré architektury různých stavebních slohů starobylých měst,“ píše historik Andrej Romaňák. Klasicistní Terezín je městem plochým, horizontálním, jakoby jednorozměrným. Jedinou významnou vertikálou je věž posádkového kostela Vzkříšení páně. Dokonale rovné ulice neposkytují žádné tajemství či ochranu. Na první pohled se zdá nemožné se tady ztratit. „To město mě dřív stresovalo,“ říká technik vodáren, který má v Terezíně rajon. Jako většina lidí se odmítá představit, protože v Terezíně asi stále působí vojenská paranoia. Nakonec alespoň prozradí, že si už zvykl a rád se vrací.

Generálové se obvykle připravují na minulé bitvy. Pevnost pro 10 000 vojáků přišla říšskou pokladnu na 12 milionů zlatých a přitom se nikdy nezapojila do válečných operací. Jevěvůdci inovovali dobývací strategii a pevnosti jednoduše obcházeli. Dlouhodobá obléhání nahradili metodou rychlých útoků a rozhodujících bitev. Podle historika Romaňáka přesto Terezín splnil své poslání vojenské základny už jen tím, že existoval.

Mlčení v Terezíně

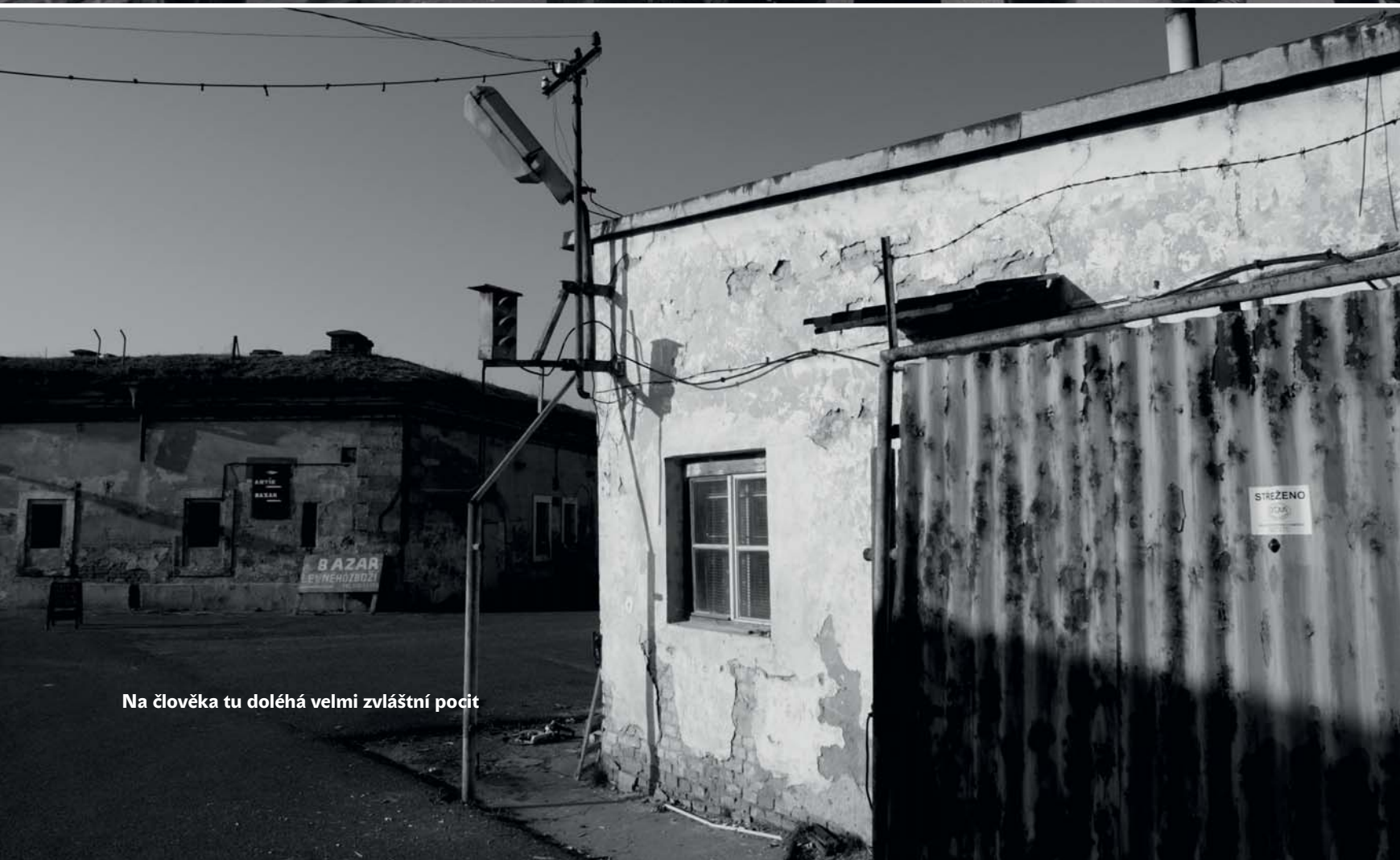
Od Prahy se do Terezína vjíždí podél dlouhé řady náhrobků, postavených před Malou pevností na památku obětí nacistické represe. Velká židovská hvězda a masivní kříž s trnovou korunou dotvářejí předpolí pevnosti v pietní místo, Národní hřbitov. Terezínská Malá pevnost sloužila k represivním účelům už za monarchie, kdy v ní zřídili kobky pro politické odpůrce. „V prvním patře levého křídla zemřel v dubnu 1918 na následky tuberkulózy sarajevský atentátník Gavrilo Princip,“ píše se na ceduli u bývalé vojenské nemocnice. Po nacistické okupaci se stalo žalářem celé město. Na 37 tisíc lidí zahynulo v koncentračním táboře, dalších 160 tisíc jím projíždělo na cestě do strojů smrti v Polsku.

Se vstupem do Terezína vstupujeme do univerza koncentračního lágru, které se kvůli rozsahu a tíživosti hrůz vzpírá jazyku, jak upozorňuje filozof Slavoj Žižek. „Existují pravdy, které lze sdělovat slovem. Existují hlubší pravdy, které lze sdělovat jedině mlčením. Na dalším stupni jsou ty, které nelze vyjádřit ani mlčením,“ řekl rabín Kotsk. Terezín se stal místem, kde se kvůli rozsahu etické katastrofy nedá ani mlčet.

Každý rok navštíví památník holocaustu tři sta tisíc lidí. Většina návštěvníků neopustí trasu mezi parkovištěm a Malou pevností a do centra Terezína se nejde podívat. A možná ani nevědí, že za řekou Ohří je ještě jedna pevnost – a mnohem větší.

Náměstí v Terezíně – tady byl taky koncentrák, všude

Na člověka tu doléhá velmi zvláštní pocit

Co zachrání Terezín *před úpadkem?* Nejspíš jen turisté...

Národní hřbitov před malou pevností

Terezín se svého stigmatu nezbaví

Prázdné město

Starostka Růžena Čechová pochází z vojenské rodiny a v Terezíně žije od roku 1955. Podle svých slov tu nebyla šťastná, všude viděla jen utrpení a chtěla se odstěhovat. „Dnes jsem patriot a nedám na Terezín dopustit,“ říká rozhodně ve své moderní kanceláři.

Za předmnichovské republiky byl Terezín vojenskou posádkou. Nacisté vystěhovali do roku 1942 civilní obyvatelstvo a udělali z celého města koncentrák. Po válce se Terezín stal typickým posádkovým městem s migrujícím obyvatelstvem, kde nikdo není na dlouho doma. Armáda řídila v Terezíně všechno, od sekání trávy po opravy vodovodu. Po jejím odchodu v roce 1997 ztratilo město významný ekonomický zdroj a identitu. Počet obyvatel klesl o víc než polovinu. S Terezínem si dnes nikdo neví rady. Trpí nedostatkem bytů a pracovních příležitostí, zato je tady nadbytek nevyužitých vojenských prostor, které se pomalu rozpadají. Fortifikační systém svírá město jako smyčka a omezuje jeho rozvoj.

I když je chladno, brázdí Jiří Klokočík na svém kole pusté ulice Terezína. Na otázku, jak se ve městě žije, odpovídá máchnutím ruky: „Tady nic není!“ Jako většina obyvatel byl existenčně závislý na armádě. Po jejím odchodu nenašel trvalou práci a protlouká se na sociálních dávkách: „Jsem bezdomovec. Nad vodou mě drží jen kráva a zahrádka.“

Diskotéka v koncentráku

První pokus o oživení Terezína se zrodil v roce 2002. Podle velkorysých plánů se měl stát mezinárodním univerzitním kampusem. Místo peněz z eurofondů ale přišla tisíciletá voda. Ani Vládní koordinační skupině pro město Terezín se nepodařilo projekt za 10 až 12 miliard korun rozjet. „Celé to bylo megalomanské a neufinancovatelné. Žádná vysoká škola do toho nechtěla jít,“ vysvětluje starostka Čechová.

Historická drážďanská kasárna s hezkými arkádami tak dál chátrají a jejich „apelplatz“ pomalu zarůstá náletovými dřevinami. Klapot podkov vojenských koní a rázné rozkazy důstojníků jsou dávnou minulostí. Pro památkově chráněné budovy se těžko hledá nové uplatnění. „Jen jejich ostraha a pojištění nás stojí čtyři miliony ročně,“ lamentuje starostka Růžičková. To je pro město s pětaticetmiliónovým rozpočtem velká zátěž.

Co může zachránit Terezín, ve světě známý bod na mapě holocaustu, před úpadkem? Nejspíš jen turisté. Město chce přitáhnout pozornost k historickému vojenskému dědictví a vybudovat dělostřelecké muzeum. Slovy starostky Růžičkové „nabídnout i něco jiného než jen koncentrák“. Dokonce uspořádali Jozefínské slavnosti a obyvatelům a návštěvníkům se to líbilo. Jenže jsme na území bývalého koncentračního tábora. „Za každým kamenem vidím smrt a utrpení. Jak se tu můžete bavit, jak se tu můžete smát,“ volali starostce bývalí vězni. Podobný problém řešila před lety světová média v souvislosti s Osvětimí: může být v katastru bývalého koncentračního tábora diskotéka? Současní obyvatelé si mysleli, že ano, protože chtějí normálně žít a k životu zábava patří. Osvětim a Terezín však nejsou „normálními“ městy. Svého stigmatu se už nikdy nezbaví.

Smích, který neladí

Náměstí Československé armády je rozlehlé a liduprázdné. Jen u kašny postává skupina studentů a poslouchá zachmuřeně výklad průvodkyně: „... teror... hlad... smrt... tady všude...“ Za chvíli jsou pryč stejně jako smutná slova. Na žlutém domě na náměstí visí logo Prahy a cedule s nápisem „Domov se zvláštním režimem“. Na dvě stě lidí s mentálním postižením se přistěhovalo do Terezína a pomohlo tím městské pokladně. Noví obyvatelé žijí ve svých uzavřených světech, do kterých velké dějiny a tragédie nedoléhají. To je osvobozuje od tíživého dědictví a na rozdíl od „normálních“ lidí se mohou smát bez pocitů určité nepatřičnosti, že tím ruší pietu obětí koncentráku. Když je potkáte na procházce nebo zastávce autobusu, můžete ten smích občas slyšet. ■

Na takovém asfaltu se už pochodovat nedá

Po těchto kolejích je přiváželi...